

GUÐMUNDA KRISTINSDÓTTIR

GREINING Á FRÆÐSLUÞÖRF, VERKEFNI SÍÐASTA ÁRS

Hjá Fræðslumiðstöð atvinnulífsins (FA) var á seinasta starfsári unnið að því þróa hagkvæma og faglega leið til að greina störf og hæfnikröfur starfa til að ákvarða fræðsluþörf markhóps FA (fullorðið fólk sem hefur ekki lokið námi frá framhaldsskóla). Einnig var lögð áhersla á að efla tengsl við fleiri starfsgreinahópa og fá gleggri upplýsingar um þau störf sem unnin eru af markhópi FA. Í þessum tilgangi var stofnað til nokkurra verkefna og meðal annars sótt um sjö styrki til mennta- og menningarmálaráðuneytisins í tengslum við átakið *Nám er vinnandi vegur*. Styrkir fengust til allra verkefnanna. Verkefnin hófust haustið 2012 og þeim lauk í maí 2013. Verkefnin byggðust öll á nánu samstarfi við aðila í atvinnulífinu og við fræðsluaðila þar sem það átti við.

Guðmunda Kristinsdóttir

YFIRLIT VERKEFNA

Hér verður gerð grein fyrir þeim verkefnum sem unnið var að hjá FA veturinn 2012 til 2013 sem öll voru liður í því að greina menntunarþarfir markhópsins og/eða bregðast við þeim. Flest verkefnin tilheyra átaki mennta- og menningarmálaráðuneytisins en einnig koma við sögu verkefni sem stofnað var til með öðrum hætti. Verkefnin voru þessi:

A. **Ferðaþjónusta í framhaldsfræðslu** í samstarfi við Samtök ferðaþjónustunnar og Starfsgreinasamband Ísland, Kvasi – samtök fræðslu- og símenntunarmiðstöðva og Menntaskólan í Kópavogi um námsskráritun og nýskipan náms í framhaldsfræðslu og tengingu við formlega skólakerfið. Unnið var að útfærslu nýrrar hugmyndar um skipan náms og byggt á niðurstöðum starfa- og hæfnigreiningar FA en þar koma fram hæfnikröfur vegna starfa almennra starfsmanna á gisti- og veitingahúsum. Helsta afurð verkefnisins er námsskrá með hæfniviðmiðum¹ á þremur þrepum sem hentar einnig til raunfærnimats. Námsskráin er með nýstárlegu sniði sem býður upp á aukinn sveigjanleika í framkvæmd. Framundan er tilraunakennsla þessarar námsskrár hjá Aust-

urbrú og Farskólanum Norðurlandi vestra.

- B. **Ferðaþjónusta í framhaldsskóla**, samstarf FA, Menntaskólans í Kópavogi, Fjölbautaskólans í Breiðholti, Samtaka ferðaþjónustunnar og Starfsgreinasambands Íslands um yfirfærslu námskrár framhaldsfræðslunnar fyrir framhaldsskóla. Markmið þessa verkefnis var að bjóða upp á hagnýtt nám og starfsþjálfun í ferðaþjónustu á 1. og 2. þrepi innan framhaldsskóla. Helsta afurð verkefnisins er brautar- og áfangalýsingar fyrir framhaldsskóla sem lýsa starfstengdu ferðaþjónustunámi á 1. og 2. þrepi. Á 1. þrepi námsins eru alls 60 framhaldsskólalæningar sem skiptast í 30 einingar í skólanámi og 30 einingar í vinnustaðanámi. Á 2. þrepi námsins bætast síðan við 30 framhaldsskólalæningar í skólanámi.
- C. **Greining á þörf fyrir nám í skógrækt, skilgreining starfa og hæfnikrafna** vegna starfa almennra starfsmanna í skógrækt. Samstarf FA og Landbúnaðarháskóla Íslands með þátttöku Starfsgreinasambands Íslands og ýmissa hagsmunaaðila í skógrækt. Markmið þessa verkefnis var annars vegar að greina starf almenns starfsmanns í skógrækt á Íslandi og þá hæfni sem þarf til starfsins og hins vegar að meta þörf á námi og möguleika á tengingum við annað námsframboð. Helstu afurðir verkefnisins er starfa- og hæfnigreining sem inniheldur hæfniviðmið sem henta til námshönnunar og raunfærnimats ásamt greinargerð frá Landbúnaðarháskólanum

¹ Hér er notað hugtakið hæfniviðmið sem þýðing á enska hugtakinu learning outcome. Þetta er í samræmi við núverandi orðanotkun hjá mennta- og menningarmálaráðuneytinu en hugtakið var þó þýtt sem lærdómur/afrakstur lærdóms í þýðingu ráðuneytisins á orðasafni CEDEFOP (Orðaskrá um evrópska menntastefnu).

um þörf á námi og tengsl við annað námsframboð. Hjá Landbúnaðarháskólanum er fram undan að meta eftirspurn eftir námi byggt á þessum niðurstöðum.

- D. **Könnun** á stöðu almennra starfsmanna í matvælaíðnaði og þörf fyrir menntun, samstarf FA, Starfsgreinasambands Íslands og Samtaka iðnaðarins. Verkefnið náði til matvælaíðnaðar á Íslandi að fiskvinnslu undanskilinni. Markmið þessa verkefnis var að afla upplýsinga frá stjórnendum og starfsfólki um samsetningu hópsins, stöðu fræðslumála nú og þörf fyrir starfsmenntun. Maskína ehf. sá um upplýsingaöflun og úrvinnslu. Tilgangur upplýsingasöfnunarinnar var að byggja undir fyrirhugaða starfa- og hæfnigreiningu.
- E. **Greining á störfum og hæfnikröfum starfa í matvælaíðnaði**, samstarf FA, Starfsgreinasambands Íslands og Samtaka iðnaðarins. Markmið verkefnisins var að greina þau störf sem unnin eru af almennum starfsmönnum í matvælaíðnaði og þá hæfni sem þarf með það fyrir augum að hægt sé að byggja upp nám og/eða raunfærnimat og auka þannig þekkingu og hæfni. Afurð verkefnisins er starfa- og hæfnigreining sem felur í sér hæfniviðmið sem henta til námshönnunar og við undirbúning raunfærnimats.
- F. **Greining á þörf fyrir nám fyrir háseta og bátsmenn, skilgreining starfa og hæfnikrafna**, samstarf FA, Sjómannasambands Íslands og Landssambands íslenskra útvegsmanna. Leitað var til Markviss-ráðgjafa símenntunarmiðstöðvanna um framkvæmd verkefnisins þó svo að notuð væri sama aðferðafræði og í öðrum greiningarverkefnum FA. Samstarfsaðilarnir aðstoðuðu við að velja útgerðir til þátttöku, meðal annars út frá tegund, stærð og staðsetningu en greiningin fór fram á þremur stöðum á landinu hjá samtals sex útgerðum. Afurð þessa verkefnis er skýrsla með skilgreiningum á störfum háseta og bátsmanna og hæfnigreining vegna þeirra starfa. Fram undan er samráð þessara aðila um nýtingu á niðurstöðunum. Lesa má meira um þetta verkefni í grein Birnu Jakobsdóttur *Færniþættir fyrir störf háseta og bátsmanna á frystitogurum*, í þessu riti.
- G. **„Störfín og kröfurnar“** var samstarfsverkefni FA, Samtaka verslunar og þjónustu og starfsgreinaráðs skrifstofu- og verslunargreina. Markmið verkefnisins var greining á hæfnikröfum til starfa almennra starfsmanna í fjórum tegundum verslana, matvöru-, raftækja-, byggingavöru- og fataverslunar. Samtök verslunar og þjón-

ustu fékk styrk úr Próunarsjóði framhaldsfræðslunnar til verkefnisins en FA stýrði verkefnum. Niðurstöður þessa verkefnis er starfa- og hæfnigreining.

- H. **Hönnun náms og ritun námsskráa fyrir almenna starfsmenn í fjórum tegundum verslana**, samstarf FA, Samtaka verslunar og þjónustu og starfsgreinaráðs skrifstofu- og verslunargreina um gerð námskráa fyrir stuttar, hagnýtar starfsmennbrautir fyrir almenna starfsmenn sem sérhæfa sig í verslunarstörfum. Byggt var á niðurstöðum úr fyrrnefndu greiningarverkefni (G). Helsta afurð verkefnisins er námsskrá með hæfniviðmiðum á þremur þrepum sem einnig henta til raunfærnimats. Stofnaður hefur verið undirbúningshópur til að útfæra námsskrá og gátlista til að ýta úr vör raunfærnimati og kennslu.

Verkefni tengd ferðaþjónustu (A og B hér að framan) byggjast á andanfarandi vinnu í tilraunaverkefni í ferðaþjónustu í samstarfi við SAF og SGS sem stóð yfir á árunum frá 2011 til 2013 og hefur þeim áður verið gerð skil í GÁTT og í Þjóðarspeglis. Niðurstöður tilraunaverkefnisins voru:

- Starfa- og hæfnigreining vegna starfa almennra starfsmanna á gisti- og veitingahúsum. Unnin af FA fyrri hluta árs 2011.
- Störf í ferðaþjónustu, könnun unnin af Maskínu ehf. haustið 2012.
- Tillaga um nýtt fyrirkomulag náms í framhaldsfræðslu frá 8. febrúar 2013. Þar er gerð tillaga um þrenns konar námslok innan framhaldsfræðslunnar. Í fyrsta lagi stutt nám sem hagnýtur undirbúningur undir starf, í öðru lagi starfstengd námslok á t.d. á 2. þrepi sem samsvari u.þ.b. 30 framhaldsskólalæningum og í þriðja lagi námslok á 2. þrepi til undirbúnings námi í framhaldsskóla sem samsvari 60 framhaldsskólalæningum. Tillagan byggist á þeirri hugmynd að fyrir fram sé skilgreint hverjir séu viðtökuskólar og hvaða nám standi þar til boða sem framhaldsnám. Einnig er lagt er upp með nýtt skipulag sem felst í styttri námseiningum sem henta betur fyrir atvinnulífið og sem gefa námsmanninum tækifæri til

2 Guðmunda Kristinsdóttir. (2010). Nýjar áskoranir – ný tækifæri. Gátt: ársrit um fullorðinsfræðslu og starfsmenntun, 80–82.

Guðmunda Kristinsdóttir. (2011). Færnikröfur starfa: Hver þarf að kunna hvað og hversu vel? Gátt: ársrit um framhaldsfræðslu, 9–12.

Guðmunda Kristinsdóttir, Halla Valgeirsdóttir, Inga Jóna Jónsdóttir. (2012). Starfa- og færni greining til að skilgreina menntunarfærir og starfsþróun. Þjóðarspeglillinn 2012.

að safna námseiningum á lengri til tíma til formlegra námsloka hafi hann hug á því. Einnig er gert ráð fyrir meiri sveigjanleika í útfærslu og innihaldi námsins allt eftir áherslum fræðsluaðila.

Niðurstöðum úr tilraunaverkefni í ferðabjónustu er ætlað að vera yfirfæranlegar yfir á aðrar starfsgreinar og verða fyrirmynd um skipulag náms í framhaldsfræðslu ef vel tekst til.

MISMUNANDI TEGUNDIR VERKEFNA

Verkefnin, sem lýst er hér á undan, eru þrenns konar:

- Kannanir, á aðstæðum tiltekins hóps og á þörf fyrir fræðslu.
- Greiningar, á störfum og hæfnikröfum starfa.
- Námskráritun, sem byggist á undanfarandi greiningu.

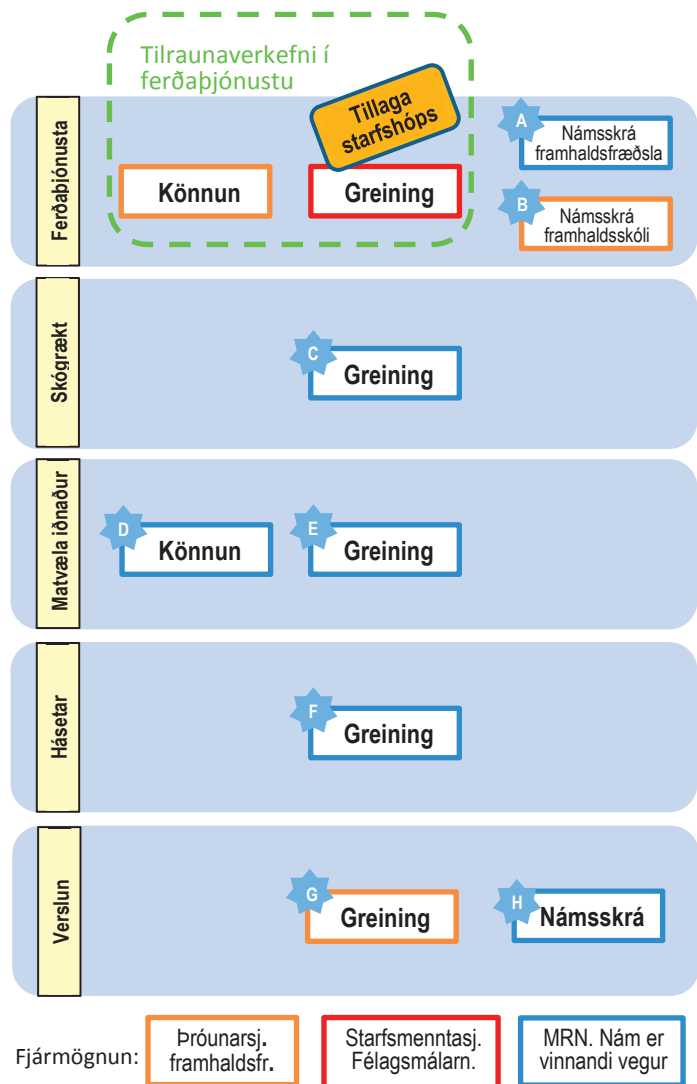
Mynd 1 endurspeglar þessa skiptingu en hún sýnir bæði hvernig verkefni vetrarins skiptast milli starfsgreina, hvert eðli þeirra er og hvaðan fjármögnun kemur.

Kannanir

Maskína ehf. gerði kannanir þær sem hér er lýst og fólust þær að mestu í spurningakönnunum en einnig í svokölluðu fjarumræðuborði á netinu og djúpvíðtölum. Niðurstöður má finna á www.frae.is og einnig í umfjöllun annars staðar í þessu riti.

Í könnun, sem gerð var meðal almenns starfsfólks í matvælaíðnaði, kemur fram mikill áhugi á frekari menntun en tæp 60% svara því til að þau hafi mjög mikinn eða frekar mikinn áhuga á að mennta sig frekar. Svipaðar niðurstöður komu fram þegar spurt var um áhuga á styttri námskeiðum til að efla færni í starfi en þar svara 54,4% því að þau hafi mikinn eða frekar mikinn áhuga á því. Meðalstarfsaldur reyndist vera 8,67 ár og næstum helmingi svarenda finnst líklegt að þeir verði enn starfandi innan greinarinnar eftir 5 ár. Könnunin fór fram á sjö stöðum á landinu og voru 356 einstaklingar spurðir. Svarhlutfall var 59,5%. Í svörum stjórnenda í matvælaíðnaði á fjarumræðuborði komu þó einnig fram vísbendingar um að einhver hluti þess hóps, sem starfar í greininni, sé illa staddur félagslega en þar voru svörin fá og ekki rétt að draga of miklar ályktanir af þeim. Segja má að þar sé viðfangsefni sem vert er að skoða.

Mynd 1. Yfirlit verkefna.

Í könnun, sem gerð var meðal stjórnenda og starfsmanna á gisti- og veitingastöðum, var megináherslan lögð á að draga fram mynd af því hvaða störfum og verkefnum almennir starfsmenn sinna. Fram kom að tæpur helmingur stjórnenda segir að mjög fáir eða enginn starfsmaður í eldhúsi sé með sveinspróf og þrír af hverjum fjórum stjórnenda segir að það sama eigi við í veitingasal. Um 40% stjórnenda segjast sáttir við skiptingu milli faglærðra og ófaglærðra á sínum vinnustað. Samkvæmt könnuninni eru verkefni almennra starfsmanna oftast þess eðlis að nám á fyrsta eða öðru þrepi væri góður undirbúningur fyrir starf þeirra. Stjórnendur á þessum vinnustöðum sýndu mikinn áhuga á námskeiðum fyrir starfsfólk sitt en svör starfsmanna endurspegluðu mun minni áhuga. Spurðir voru 503 starfsmenn

Samstarfsaðilar um nám í ferðaþjónustu.

um allt land og 156 stjórnendur. Svarhlutfall var yfir 60% í báðum hópum. Lélegustu heimturnar voru frá stjórnendum á veitingastöðum með litla þjónustu. Þessum niðurstöðum eru gerð góð skil í grein Þóru Ásgeirsdóttur og Helgu Láru Haarde *Hverjir starfa við ferðaþjónustu* sem birt er í þessu riti.

Greiningar

Í öllum ofantöldum greiningarverkefnum var beitt aðferðafræði sem er í þróun hjá FA. Við hæfnigreiningarnar eru notaðar þrepaskiptar hæfniskilgreiningar frá fyrirtækinu HRSG í Kanada sem hafa að hluta til verið þýddar og staðfærðar að íslenskum aðstæðum. Þrepaskipting HRSG er nokkuð samþærileg íslenskum hæfniramma um ævimenntun og hjálpar því til við að staðsetja nám, sem byggist á hæfnigreiningunni, á rammanum. Hæfniskilgreiningarnar eru settar fram sem hlutlæg mælanleg viðmið sem uppfylla nútímakröfur um framsetningu námsmarkmiða í námsskrám. Aðferðafræðin hefur hæfniuppbyggingu (e. competence based

management) sem útgangspunktur og byggist á virkri þátttöku hagsmunaaðila. Fram undan er frekari vinna við þýðingar, aðlögun og þróun þessarar aðferðafræði.

Afurðir greiningarverkefnanna eru annars vegar starfagreiningar sem samanstanda af stuttri lýsingu á tilgangi starfsins og lista yfir þau verkefni sem felast í starfinu og hins vegar hæfnigreining sem er yfirlit um þá hæfni sem nauðsynleg er til að sinna viðkomandi starfi með þeim verkefnum sem þar eru skilgreind. Hæfnin fyrir hvern þátt er skilgreind á þrep eftir því hversu mikils sjálfstæðis er krafist og hve flækjustigið er hátt.

Niðurstöður starfa- og hæfnigreiningar eru frábrugðnar hefðbundnum starfslýsingum. Starfslýsingar eru oftast lýsingar á starfsskyldum og ábyrgðarhlutdeild einstaklings í tilteknu starfi og ef til vill einnig á kröfum um þekkingu, leikni og frammistöðu. Hæfnigreiningar FA innihalda lýsingu á þeirri hæfni sem nauðsynlegt er að búa yfir til að sinna starfinu á árangursríkan hátt. Með hæfni er auk þekkingar og leikni átt við hvata og eiginleika einstaklingsins. Það sem

hæfnigreiningar hafa því umfram starfslýsingar er að tilgreindir eru persónulegir eiginleikar sem reynst hafa mikilvægir til góðrar frammistöðu í starfi. Þessir eiginleikar, sem hægt er að tileinka sér og efla, eru forsenda þess að starfsfólk nýti sér og beiti þekkingu og leikni sem það býr yfir. Hlutlægar, þrepaskiptar lýsingar á hæfni, eins og hér eru notaðar, gera mögulegt að mæla og bera hæfni saman við skilgreind viðmið og hjálpa þannig við markvissa hæfnieflingu.

Námsskrár

Námsskrárritun tekur við að lokinni greiningu á menntunarþörf, störfum og hæfnikröfum en um samfellt ferli er að ræða. Niðurstöður hæfnigreiningar eru bæði efniviður fyrir námsskrárritun og raunfærnimat. Ef fyrir liggur hvaða kröfur starfið gerir um hæfni þá er bæði hægt að nota þær niðurstöður til að hanna nám til undirbúnings starfinu og/eða nota niðurstöðurnar sem viðmið í raunfærnimati fyrir þá sem þegar hafa öðlast hæfni í starfinu.

Í þeim tilvikum, sem unnið var að námsskrám fyrir framhaldsfræðslu í fyrrnefndum verkefnum, voru tillögur um nýtt fyrirkomulag náms í framhaldsfræðslu lagðar til grundvallar. Námsskrá sem unnin var fyrir framhaldsskóla (verkefni B) byggist á þeim vinnureglum sem þar gilda.

AÐ LOKUM

Verkefni vetrarins skilja eftir sig miklar upplýsingar og góða reynslu sem byggja má á. FA hefur enn stækkað tengslanet sitt og lagt drög að vinnubrögðum sem tryggja virkari aðkomu hagsmunaaðila. Áhugavert verður að sjá hvernig fræðsluaðilum hugnast ný framsetning á námsskrám og hvort sveigjanleiki í framkvæmd verður mögulegur í núverandi starfsumhverfi. Hvert sem lítið er innan framhaldsfræðslunnar heyrast óskir um breytingar sem fela í sér:

- sveigjanlegt stutt sérsniðið nám,
- nám sem fer fram á vinnustað,
- nám sem byggja má ofan á.

Þessu viljum við vinna að til hagsbóta fyrir námsmenn framhaldsfræðslunnar.

UM HÖFUNDINN

Guðmunda Kristinsdóttir er sérfræðingur hjá Fræðslumiðstöð atvinnulífsins og sinnir m.a. verkefnum sem snúa að greiningu fræðsluþarfa og námstillboðum. Hún lauk meistaraþráðu í kennslufræði (mind, brain and learning) frá Oxford Brookes háskólanum í Englandi, stundaði nám í sálfræði við Háskóla Íslands og í kerfisfræði við EDB-skólann í Óðinsvéum, Danmörku. Guðmunda hefur unnið að fræðslumálum fullorðinna í atvinnulífinu frá árinu 1993.

ABSTRACT

During the past year at the Education and Training Service Centre efforts were made to develop an efficient, professional way to analyse jobs and required qualifications in order to determine the educational needs of the target group. Moreover, the need to promote contact with more occupational groups and to acquire more precise information about the jobs done by the FA target group was emphasised. To this end several projects were initiated and applications were made to the Ministry of Education and Culture for seven grants in connection with the "Learning is the Way to Work" initiative. Grants were awarded to all the projects. The projects were commenced in autumn, 2012 and finished in May, 2013. The projects were all based on close cooperation with people involved in working life and with education professionals where appropriate.